

'NA HMAT'I PA DA HÑUXI RA THUHU YA 'MUI NUNI HA NDÖHE' MI HABU HÜXI RA THUHU YA HNINI NË YA 'MUI ÑUHU NË YA BOTHÖ JÖ'I.

LIZ ALEJANDRA ESPARZA FRAUSTO, Secretaria dega ya Derechos ya Humanos; njabu ngu xa möngi nu'u ya 'mehni 1º në 2o. dega nö'ö Constitución Política dega ya Estados Unidos Mexicanos; 1 dega nö'ö Constitución Política pa nö'ö Estado më Guanajuato; 7, 8 në 9 de nö'ö Ley pa ra Protección ya 'mui në në ya 'Mui Ñuhu në ya 'mui dega Botho Jö'i nuwa ha ra döñni ra 'mui Guanajuato; 5 de nö'ö ra Mönga'mehni nö'ö Secretaría dega ya Derechos Humanos; 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 në 29 dega ya mönga'mehni Lineamientos pa ya Registro nuni ha Padrón dega ya hnini në ya 'mui ñuhu në ya Botho Jö'i nuni ha ra 'mui döñni Guanajuato.

DA 'YUT'I WENDA GE:

Nö'ö 'mehni ra 2o. dega nö'ö ra Constitución Política dega ra döñni Estados Unidos Mexicanos ge di pödi ge nö'ö ndödöñni Nación pets'i 'na ra 'mui di munts'i ndunthi ya hnini'mui, ndunthi ya hñö në ya 'mui ñuhu, ge'ä xa nja ko ga'tho nu'u ya 'mui ñuhu, go ge'u nu'u ya hmunts'i ja ra 'mui nuni há ya 'met'o 'mui mi jawa 'Monda 'met'o de xa zoo ya mbohó bi zohó há bi 'muiwa, nu'u ya 'mui ñuhu ge pets'i, ge di já, ge di üdi, di üt'i nu'u ma 'raa ya jö'i, hanja di já ya muwi, hanja di já ya böjö, hanja di já ya födi 'mui, në hanja di huahni ra ndöts'utpi në ma 'ra ya födi.

Ge'ä hmö'ä di ütp'a ya 'mui ñuhu nu'u ge'u di ja 'na hmunts'i, di jasee ra födi hanja da já ra bojö, jasee ra födi 'mui, xa 'mukua há ra xeni hai 'Monda há ge di pösee ge jasee ra ndösee njabu ngu möngi ra födi 'muisee nuni há ra 'mui.

Ngubu në, nö'ö ne ndunthi ya he'mi di xoge xihmaj habu di födi ya hnini 'mui në ya 'mui ñuhu në ya botho jö'i wande ya jö'i ge ja ra t'ëke, në ra hoga 'mui, ko ra födi 'muisee ngu ya jö'i në ge jasee ra böjösee në ra hmuwi, ge xa mets'i në di süsee, ha ge di üdi nu'u ra 'ra'yo jö'i xa 'mui, ngu'u di üdi ga'tho nu'u ne da bödi ngubu ya dödi dega hanja di 'mui, hanja di ja ra bojö në hanja ra födi ra 'mui në hanja di huahni ra ndö see de ge'u.

Ngubu, nö'ö 'mehni möngi ha ndöga mönga 'mehni ge pödi ge nu'u ya hnini 'mui në ya 'mui ñuhu në ya 'mui dega bothojö'i, mödi ge 'rats'u nu'u ra thuhu ge pödi'u ngu go ge'u di ja nö'ö ra ndunthi ya 'mui ja ha ndödöñni, pa ge'ä ma

da t'umbabi ra hoga'mui xa thoki pa ya 'mui ñuhu njabu ngu möngi ya 'mehni pa ge da umba ts'edi në da t'umba sèki da ja ndunthi ya 'mefi , njabu ngu möngi ra 'mui.

Ngubu bye, njabu ngu möngi nö'ö 'mehni 7 de nö'ö ra 'Mehni pa da sü ya Hnini në ya 'mui Ñuhu në ya Bo'tho jö'i nuni ha ra Döhni Guanajuato, nö'ö ra ts'edi Poder Ejecutivo dega Estado, po nö'ö ra 'mefi da möngi nö'ö Secretaría dega ya Derecho ya Humano, pets'i te da ja ya 'mefi pa ge nö'ö Padrón dega ya Hnini në ya 'Mui Ñuhu në ya botho jö'i. Njabu, xa möngi ge nö'ö t'ot'i ra thuhu Padrón pets'i dega 'mefi da hyoni ko 'ra ya 'mefi habu da 'yani ya jö'i në ya 'mui habu da ja ya nt'ani hanja 'mui, hanja di mpefi, hanja ra 'mui ya 'mui ñuhu në ya botho jö'i ha njabu da numansu ge ra 'mui ya hoga'mui xa hñuspabi ya 'mehni pa ge da 'mefi.

Nö'ö hindi ja ya t'ot'i habu möngi ra thuhu ya 'mui ñuhu hinga ma da thökuabi nixi ge hinda t'ot'p'a masü ge ja ra hoga'mui nu'u ya jö'i ñuhu në ya bothojö'i nu'u huxi ha ya he'mi habu tu ya 'mehni Constitución Política dega ya Estados Unidos me Monda, ya 'mefi di ja di xoge ximhai, në ma'ra ya 'mefi xa hmö pa ya ñuhu ne habu huxi ra hoga'mui ya ñuhu, nubya xta hnu o nubya xta nja ya 'mefi habu di ja ya 'mefi pa ya ñuhu.

Xi ra nge'ä, da mpets'i 'na he'mi ngu nö'ö Padrón dega ya Pueblos në Comunidades Indígenas në ya Afromexicanas di ja ge nu'u ya ndöts'utpi ha ya döhni da 'mets'i ya hmö pa ge da ja ya 'mefi ge riza në xa hño pa da fötpa ra hoga'mui ya 'mui ñuhu pa ge da nsu, ya 'mui ñuhu në da bödi da kupa ra hoga 'mui di ümba'u ya 'mehni.

Pa nuya ya 'mefi di hmöwa, ya 'mehni pa nö'ö ya T'ot'i nuni ha ya Padrón dega ya Pueblos në ya Comunidades Indígenas në ya Afromexicanas mëngu'ä há döhni Guanajuato, nu'u xa t'ot'i nuni ha he'mi ra thuhu Periódico Oficial dega Gobierno dega ra döhni Guanajuato, di mö ge nu'u ya 'mefi ma da nja 'ra ma 'na në nu'u ya he'mi di ja 'medi pa ge'ä da tot'p'a ra thuhu nu'u ya hnini në ya 'mui ñuhu në ya Botho jö'i pueblos në ya comunidades indígenas në afromexicanas nu'u di ne da 'yadi ra t'ot'i.

Nö'ö ra mfödi ya hnini në ya 'mui ñuhu në ya botho jö'i ge'ä 'na 'mefi pa da jospabi nö'ö xa thömbabi ya ma hamu në da t'umbabi ra ts'edi pa da nangi

ma 'naki ra hño ra födi'muj, hönge nö'ö 'mefi pa ge da ñut'i'u nuni ha Padrón pets'i'u te da 'yut'i wenda ga'tho nu'u ra hoga 'muj, ra hoga födi, ra hoga hmö në ra hmöndasee ya 'muj ñuhu, njabu në ngu ra födi habu da tsä da hñuxasee hanja da thutp'abi në da mösee teme go ra mü'u.

Po ge'ä nö'ö xta mönyu ha ko ga'tho nö'ö xa hmöo nuni ha ya t'ot'i habu möngi ya 'mehni xa hmöwa, ge di:

HMAT'I

Gat'ho nu'u ya hnini në ya 'muj ñuhu, në ya botho jö'i nuni ha ra dödni Guanajuato nu'u honi da 'yadi da totp'abi ra thuhu nuni ha Padrón dega ya Pueblos në ya Comunidades Indígenas në ya Afromexicanas.

Nuna Hmat'i 'mukua ge ma da nja'ä ko nu'u ya 'mehni möngi nuya ha ya he'mi di hnöni'u:

GEHYA MAHYONI PA GE'Ä

'MET'O. PA YO'Ä. Nuna Hmat'i pets'i ra 'mefi da tungi nuya di mahyoni pa ge nu'u ya hnini në ya 'muj ñuhu në ya botho jö'i pa ge da tsä da hñuxi ra thuhu nuni ha Padrón dega ya Pueblos në Comunidades Indígenas në Afromexicanas —njabu ngu möngi, Padrón—, ngubu ngu nu'u hanja da nja ya 'mefi pa ge'u.

RA YOHO. TE DI 'MEDI PA GE'Ä Ya hnini në ya 'muj ñuhu në ya botho jö'i nu'u ge da në da 'yadi da thuspabi ra thuhu nuni ha Padrón pets'i te da munts'i ga'tho nu'u da t'apabi pa ge'ä:

- I. Da 'yot'i ra thuhu pa da 'yadi nö'ö t'ot'i ha Padrón ko 'na t'ot'i ma da pehni'ä ha Secretaría dega Derechos Humanos, pets'i te da hñö'ä ra hmëpia nö'ö ndö xa hñëxi ya jö'i ha 'muj, ge'ä jö'i di ñöngi ga'tho ya jö'i ra 'muj, nuni ha 'muj ñuhu o nuni há 'muj dega ya bothojö'i, nö'ö ge'ä pets'i te da 'ñudi nö'ö ra he'mi bi tot'i nu'mu go bi t'ëts'i'ä dega ndö.
- II. Xa t'ëts'i'ä ko 'na he'mi xa njo ha ya hmut's'i xa nja hönse pa ge'ä pa ge da nja ra tot'i habu da 'yadi da thuspabi ra thuhu ha nö'ö Padrón dega ya hnini në ya 'muj ñuhu në ya botho jö'i Pueblos në ya Comunidades Indígenas në ya Afromexicanas nuni há ra ya Dödni Estado de Guanajuato;

- III. Da 'ñudi nō'ō he'mi'ä xa njuxi ha ma hmunts'i habu di mö'se'u ge ya ñuhu ge ra 'muj ñuhu o ra 'muj dega botho jö'i, da 'ñudi nō'ō he'mi bi hmëpia né ra k'oi;
- IV. Da üni 'ra ya hmö dega nt'ot'i nuni habu bi tot'i nō'ö bi möngi ya jö'i de nō'ö bi t'oti habu mönse'u ge ya ñuhu, ge ra 'muj ya ñuhu o ya botho jö'i, habu da ts'a da kuati ya he'mi habu da möö ge hö njabu ngu ya he'mi, ya k'oi o ma ra ya k'oi.
- V. Da uni nō'ö Cédula dega Registro dega nu'u ma 'raa ya 'ra'yo 'muj ñuhu në ya botho jö'i, Nuevas Comunidades Indígenas y Afromexicanas habu xa ts'a tot'i ga'tho nō'ö di ja 'medi pa ge'ä ha (Formato F-1), ge'ä da ts'a da kö'mi 'u nuni ha ra bojö nxidi: <https://derechoshumanos.guanajuato.gob.mx/normatividad/>; në
- VI. Ha nunge nō'ö 'muj o hnini ñuhu o dega botho jö'i huxi ra thuhu nuni ha t'ot'i ra thuhu Catálogo Nacional dega ya Pueblos në ya Comunidades Indígenas në Afromexicanas pëts'i te da thönzi ra he'mi ga'tho nu'u di japi da 'mëts'i nō'ö t'ot'i'ä.
- VII. **RA HÑU. HANJA DA T'UNI YA HE'MI:** Ya hnini në ya 'muj ñuhu në ya botho jö'i ge honi da thuspa ra thuhu ha Padrón da ts'a da 'ñudi ra he'mi'u nō'ö xa t'adi ha **RA YOHO** hmö de nuna he'mi dega Hmat'i, ko 'na di ge'hya nuya ya födi:
- I. **Xa da masee:** Nō'ö ndö xa t'ëxi ha 'muj, o nō'ö jö'i ndö o nō'ö go di ñöhni ra 'muj ñuhu o ra 'muj dega botho jö'i ma da ts'a da ünse'u ha ra 'ye gat'ho nō'ö ya he'mi da t'apabi nuni ha ya ngu'mëfi dega Secretaría dega ya Derechos Humanos bi 'muj nuni ha dö'ñu Miguel Hidalgo ra 'mede 1, ra 'muj Pueblito de Rocha, ra código postal 36040, nuni ha ra hnini Guanajuato, Guanajuato; nu'mu de 'nitho xti 8:30 ta nu'mu da ndee 16:00 ra xeni pa, nu'mu nonxi ta nu'mu mbëhë, honse nu'u ya pa dega 'mëfi.
- Nunge da huahni nuna födi'mëfina, pa da thöxi ya he'mi, pëts'i te da nthönzi nō'ö he'mi habu di adi, nō'ö he'mi në 'na ra k'oi de ge'ä nō'ö möngi nuni ha ra xeni t'ot'i II de nō'ö ra 'moge SEGUNDA de nuna Hmat'i; o
- II. **DA 'MËNHNI HA YA BOJÖ:** Nō'ö ndö xa 'ñexasee ya jö'i nuni ha ya 'muj, o nō'ö ndö xa 'ñëxi ya mbohö o nō'ö jö'i go gi ñöhni ya jö'i ya hnini o nuni ha ya 'muj

ñuhu o 'm̥i dega botho jö'i go ge'ä da ts̥a da p̥ehni nu'u ya h̥e'mi da t'ap̥abi, pa ge'ä da gukuabi ra k'oi ha bojö, pa da p̥ehni nuni ha, mehna h̥e'mi t'ëmbabi correo electrónico: comunidadesindigenas@guanajuato.gob.mx.

Nubya xta hñöni ga'tho nu'u ya h̥e'mi di ja 'm̥edi nö'ö Subsecretaria dega ya Atención pa ya Pueblos n̥e ya Comunidades Indígenas n̥e Personas Afromexicanas n̥e ma 'raa, Subsecretaría ma da p̥ehni'ä 'na h̥e'mi habu da möö ge bi hñöni ya h̥e'mi.

RA GOHO. HANJA DA NJA YA T'OT'A THUHU. Nö'ö hanja da nja da nja ya t'ot'a thuhu pa nuni ha Padrón ma da nja'u njabu ngu da möngi nuya ya hmö:

- I. **'Me't'o da nx̥eni ya h̥e'mi:** Nubya xta nthööni gatho nu'u ya h̥e'mi di ja 'm̥edi pa ya nt'ot'a thuhu, nö'ö Subsecretaría ma da p̥ehni nu'u ya h̥e'mi nö'ö Comité Interno dega nö'ö Secretaría dega Derechos Humanos nö'ö go ra 'm̥efi da ja nu'u ya 'm̥efi dega nthuxa thuhu pa nuni ha Padrón pa ge'ä nuni pa di njabu nö'ö di thutp'abi Comité, pa go da x̥eni'ä.

Nö'ö Comité go ma da x̥eni nö'ö ya h̥e'mi da 'm̥empabi n̥e, nunge da nuu ge hinxa 'm̥empabi ga'tho nö'ö ya h̥e'mi di ja 'm̥edi o nunge mahyoni teme da 't̥ani de ge'u, ma da sipabi nö'ö jö'i go di ñöhni ya 'm̥ui ñuhu n̥e ya bötho jö'i go xa 'y̥adi nö'ö thuxathuhu pa ge da hyoni nu'u ra h̥e'mi di japa 'm̥edi o da dödi ya nt'ani da njapabi, pa ge'ä ma da 'm̥ets'i 'r̥et'a ya pá pa da ja'u, da 'mede'u nubya xta thogi 'na pa de da sipabi teme di 'm̥epabi ko 'na h̥e'mi habu go di mö'ä ko nuni ha ya 'm̥ehna hmö.

Ha nunge hinda nja nu'u da t'ap̥abi nu'u ya pa da t'ümbabi pa ge'ä p̥ets'i te da t'ëmbabi ge himbi ts̥a bi 'ñut'i ra h̥e'mi, ko nge'ä hinda ts̥a da t'ëna ge ra tsoki nö'ö bi hñö, gi ya h̥e'mi nixi da t'ëna ge ma da ne da m̥udi ya t'ot'i;

Hanja pa da t'ëna nunge da thogi o hinda thogi ra h̥emi: Nö'ö Comité go ma da mö'ä nunge da thogi o hinda thogi ra h̥e'mi nu'u ya h̥e'mi pa da hñuxi ra thuhu nuni ha Padrón. Nuni ha t'ot'i nö'ö da thoki ha ma da thüts'ini 'yo'ä himbi thogi ra h̥e'mi, pa geä ma da sipabi'ä nö'ö jö'i bi 'y̥adi ra t'ot'i nö'ö di ñöhni ya hnini n̥e ya 'm̥ui ñuhu n̥e ya 'm̥ui dega

botho jö'i, da sipabi'ä ko 'na t'ot'i o ko 'na hmehni dega tot'i ko nu'u ya habu huxi ga'tho nö'ö bi xëni'u pa bi dödi nö'ö bi dödi; në

- II. **Hanja da 'ñu't'i nuni ha Padrón në hanja da hmö'ä:** nubya nö'ö Comité ge ma da mö nubya xta thogi nö'ö t'ot'i, ko nö'ö ra Secretaría Técnica go ma da ja ya 'mefi nu'u da ja 'medi pa ge da 'ñët'i ha ra 'muj o ra 'muj ñuhu o 'muj botho jö'i nuni ha Padrón ha ko nge'ä në da t'umbabi 'na ra he'mi dega ra ntot'i, há ge'ä ma da 'mets'i 'rato ya pá dega 'mefi pa ge da ts'a da üni'ä.

Nngubu, nö'ö Subsecretaría go ma da 'yadi'ä da nja ya mponbi nuni há Padrón në da xani'ä nuni ha Periódico Oficial del Gobierno del Estado de Guanajuato.

RA K'UT'A. HANJA DA UMBA MFATS'I. Nubya xta nja nö'ö ya 'mefi dega ya t'ot'athuhu, nö'ö Secretaría dega ya Derechos Humanos ko ra nfats'i nö'ö Subsecretaría dega Atención a Pueblos y Comunidades Indígenas në ya Personas Afromexicanas, ma da üni mfats'i pa nu'u ya hnini në ya 'muj ñuhu në ya botho jö'i xa 'yadi nö'ö mfats'i.

Pa ge'ä 'mefi, në pa da ja nu'u ya 'mefi möngi nuni ha 'mehni 20 habu möngi ga'tho nu'u ya 'mefi di t'adi pa da t'ot'p'a ra thuhu 'na 'muj há Padrón dega ya Pueblos në ya Comunidades Indígenas në ya Afromexicanas dega Estado dega Guanajuato, da t'ëts'i nö'ö ndö nuni 'mefi dega da mfats'i nuni ha da nja ya 'mefi dega da t'ëts'i ya 'ra'yo 'muj ñuhu, ngu nö'ö jö'i go ra 'mefi da ümba mfats'i ya 'muj pa da ja ra ntot'i nuni ha Padrón, ha ge'ä da ts'a da thini'ä ko nö'ö ra t'oxgu ra 'mede 473-459-97-94 në 473-753-01-50 o go da hñöxasee nuni ha ya ngu'mefi dega Secretaría dega Derechos Humanos.

Ko nö'ö ra mfats'i ya 'mefi, nö'ö jö'i da ja ya 'mefi dega mfats'i, da ts'a da ümba mfats'i ya jö'i në ya 'muj ñuhu në ya 'muj dega bothojö'i nu'u xa 'yadi pa da ñüts'i nö'ö Cédula dega Registro dega ya 'ra'yo 'muj Nuevas Comunidades Indígenas në ya Afromexicanas (Formato F-1), ha ko nge'ä hinda pondi nu'u ya hmö në ya ngohi xa mö nö'ö 'muj o nö'ö hnini'ä ngetho ge riza da mönse'u hanja da ne da nja ra 'mefi në hanja da mösee nö'ö ra hño pa ra 'muj.

RA 'RATO. HANGU MA DA 'MU'Ä. Nuna Hmat'i ge ma da 'muhna hyaxtho, njabu ngu möngi nö'ö 'mehni 23 dega ya 'mehni pa da nja ya t'ot'i nuni ha Padrón dega ya Pueblos në ya Comunidades Indígenas në ya Afromexicanas del Estado de Guanajuato.

Pa da hñöni ya he'mi dega ya t'ot'a thuhu nuni ha Padrón go ma da nja'ä nubya xta njuki në da ntungi nuya ya hmat'i ha he'mi ntunga hmö Periódico Oficial dega ra Gobierno nö'ö Estado më Guanajuato.

RA YOTO. HANJA DA NXANI. Nuna Hmat'i pets'i te da njuki në da t'üdi'ä në da ntungi nuni ha Periódico Oficial dega Gobierno dega Estado dega Guanajuato. Nguby, Nö'ö Secretaría dega ya Derechos Humanos go ma da t'ungi'ä nuni ha ra nxidi bojö ntunga hmö: <https://derechoshumanos.guanajuato.gob.mx/>; nguby nuni ha ra ntunga fëni o ntunga 'mefi.

Njabu në, nö'ö Subsecretaría ma da ja'ä ya 'mefi pa da tungi ya 'mefi nuni ha ra hnini nö'ö dödni, nguby nuni ha ya luga habu da nja ya hmunts'i nuni ha ya 'müi, nguby pa ge da nuu ge ga'tho nu'u ya hnini në ya 'müi ñuhu në ya botho jö'i da bödi ge ja nuna Hmat'i nä.

RA HÑÖTO. NU'U YA NTHOGI HINXA HMÖWA. Nu'u ya nthogi da thogi ha hinga há xa hmöwa hanja da nthoki a nuna Hmat'i, go ma da nüü në da hoki'u nö'ö Subsecretaría, pa ge'ä 'met'o go ma da ja nt'ani nuni ha Consejo Estatal Indígena dega nö'ö Estado dega Guanajuato, dega njabu ngu möngi nö'ö 'mehni 5 de nu'u ya 'mehni nu'u xa thoki pa ya thuxa thuhu nuni ha Padrón dega ya Pueblos në ya Comunidades Indígenas në ya Afromexicanas dega nuwa ha Estado de Guanajuato.

Nuna Hmat'i Convocatoria bi njukina nuni ha ra dödni Guanajuato, Guanajuato; nubya ____ dega ra nzönö _____ dega ra jeya 2026.

NÖ'Ö SECRETARIA DEGA YA DERECHOS HUMANOS

LIZ ALEJANDRA ESPARZA FRAUSTO

